

Capitolul 1

Origini

Există o cușcă într-o anumită grădină zoologică pe care se află o etichetă care spune simplu: „Acest animal este nou pentru știință.“ Înăuntrul cuștii stă o mică veveriță. Are picioare negre și provine din Africa. Până acum nu s-a mai găsit nicio veveriță cu picioare negre pe acel continent. Nu se știe nimic despre ea. Nu are nici nume.

Pentru zoolog ea reprezintă o provocare imediată. Ce anume din modul ei de viață a făcut-o unică? Cum diferă ea de celelalte trei sute șaiszeci și șase de specii de veverițe în viața deja cunoscute și descrise? Cumva, într-un punct din evoluția familiei veverițelor, strămoșii acestui animal trebuie că s-au desprins de ceilalți și s-au stabilit ca populație care se reproduce independent. Ce anume din mediul înconjurător a făcut posibilă izolarea lor ca formă nouă de viață? Noua tendință trebuie să fi început la scară mică, cu un grup de veverițe dintr-o anumită zonă ce se transformau treptat și deveneau mai bine adaptate la condițiile specifice de acolo. Dar în această etapă ele ar mai fi putut încă să se corcească cu rudele lor din apropiere. Noua formă ar fi avut un ușor avantaj în regiunea ei specială, dar nu ar fi fost mai mult decât o rasă a speciei de bază și ar fi putut fi înghițită, reabsorbită în direcția evolutivă principală în orice moment. Dacă, cu trecerea timpului, noile veverițe și-ar fi perfecționat din ce în ce mai mult adaptarea la mediul lor particular, ar fi sosit, în cele din urmă, momentul

când ar fi fost avantajos pentru ele să se izoleze de posibila contaminare cu vecinii. În această etapă comportamentul lor social și sexual ar fi suferit modificări speciale, corcirea cu alte feluri de veverițe devenind improbabilă și, în cele din urmă, imposibilă. La început, anatomia lor poate să se schimbe și să fie mai adecvată hranei speciale a ținutului, dar mai târziu instinctul lor de împerechere și înfățișarea lor exterioară s-ar fi modificat și ele, asigurându-se atracția numai între perechi de noul tip. În final, ar fi apărut o nouă specie, separată și deosebită, o formă unică de viață, un al trei sute șaiszeci și șaptelea tip de veveriță.

Când ne uităm la veverița noastră neidentificată din cușca ei din grădina zoologică, nu putem decât să ghicim aceste lucruri. Singurul lucru de care putem să fim siguri este că petele de pe blana ei – picioarele negre – indică faptul că este o formă nouă. Dar acestea sunt numai simptomele, erupția care îi dă unui doctor un indiciu despre boala pacientului său. Ca să înțelegem cu adevărat noua specie, trebuie să utilizăm indiciile doar ca punct de pornire, care să ne spună că aici este ceva ce merită cercetat. Am putea încerca să ghicim istoria animalului, dar acest lucru ar fi îndrăzneț și periculos. În schimb, vom începe modest prin a-i pune o etichetă simplă și evidentă: o vom numi veverița africană cu picioare negre. Acum trebuie să observăm și să ținem evidența fiecărui aspect al comportamentului și structurii sale și să vedem cum diferă de sau se aseamănă cu alte veverițe. Apoi, puțin câte puțin, îi putem reconstitui povestea.

Marele avantaj pe care îl avem când studiem asemenea animale este că noi înșine nu suntem veverițe cu picioare negre – fapt care ne obligă la o atitudine de umilință ce stă bine investigației științifice. Cât de diferite sunt lucrurile, cât de exasperant de diferite, când încercăm să studiem animalul uman! Chiar și pentru zoolog, care este obișnuit să numească animalul animal, este dificil să evite aroganța implicării subiective. Putem încerca să depășim acest lucru, într-o oarecare măsură, abordând

Maimuța goală

ființa umană în mod deliberat și cam timid, ca și cum ar fi o altă specie, o formă ciudată de viață pe masa de disecție, în așteptarea analizei. Cum putem începe?

La fel ca veverița cea nouă, putem începe prin a o compara cu alte specii care par a fi cele mai îndeaproape înrudite. După dinți, mâini, ochi, și diferite alte trăsături anatomice, este evident un soi de primată, dar de un tip foarte ciudat. Cât anume de ciudat devine clar când întindem, pe un șir lung, pieile celor o sută nouăzeci și două de specii actuale de maimuțe cu și fără coadă, iar apoi încercăm să introducem o piele umană undeva într-un punct adecvat în această lungă serie. Oriunde o punem, pare a nu-și avea locul. În cele din urmă, ne simțim îndemnați să o așezăm chiar la un capăt al șirului de piei, imediat după pieile marilor maimuțe fără coadă, cum sunt cimpanzeul și gorila. Chiar și aici este cu totul nepotrivită. Picioarele sunt prea lungi, brațele sunt prea scurte, iar labele picioarelor sunt cam ciudate. În mod clar, această specie de primate și-a dezvoltat un tip de locomoție special care i-a modificat forma de bază. Dar mai este o caracteristică ce sare în ochi: pielea este, de fapt, neacoperită. Cu excepția smocurilor de păr vizibile de pe cap, de la subsuoară și din jurul organelor genitale, suprafața pielii e complet expusă. Când se face comparația cu alte specii de primare, contrastul este izbitor. Adevărat, unele specii de maimuțe cu sau fără coadă au mici porțiuni de piele neacoperite pe noadă, pe față, pe piept, dar la niciuna dintre celelalte o sută nouăzeci și două de specii nu există ceva care măcar să se apropie de condiția umană. În stadiul acesta și fără alte investigații, este justificat să numim această nouă specie „maimuța goală“. Este o denumire simplă, descriptivă, bazată pe o observație simplă, care nu face nicio afirmație specială. Poate că ea ne va ajuta să ne păstrăm simțul proporției și să ne menținem obiectivitatea.

Holbându-se la acest specimen ciudat și rămânând uimit de semnificația trăsăturilor sale unice, zoologul trebuie să înceapă

acum să facă comparații. Unde este în altă parte nuditatea la mare preț? Celelalte primare nu sunt de niciun ajutor, ceea ce înseamnă că trebuie căutat undeva mai departe. O rapidă trecere în revistă a întregii game de mamifere actuale dovedește imediat că ele sunt remarcabil de legate de acoperământul lor protector de blană și că foarte puține din cele 4237 de specii existente au găsit nimerit să-l abandoneze. Spre deosebire de strămoșii lor reptile, mamiferele au dobândit un mare avantaj fiziologic, fiind capabile să-și mențină o temperatură a corpului constantă, ridicată. Aceasta menține în formă, pentru performanțe optime, delicata mașinărie a proceselor din corp. Nu este o proprietate care să fie pusă în pericol sau disconsiderată cu ușurință. Mijloacele de control asupra temperaturii sunt de importanță vitală și o haină groasă, păroasă, izolatoare joacă, evident, un rol major în oprirea pierderii de căldură. În lumina intensă a soarelui, ea împiedică, de asemenea, supraîncălzirea și deteriorarea pielii ca urmare a expunerii directe la razele soarelui. Dacă părul trebuie să dispară, atunci categoric trebuie să existe un motiv foarte puternic pentru a renunța la el. Cu puține excepții, acest pas decisiv a fost făcut numai când mamiferele s-au lansat într-un mediu complet nou. Mamiferele zburătoare, liliecii, au trebuit să-și dezgolească aripile, dar și-au păstrat aspectul păros în rest și cu greu pot fi socotite o specie nudă. Mamiferele care trăiesc în vizuini și-au redus în câteva cazuri – cârțița fără blană, furnicarul african și tatuul, de exemplu – acoperământul păros. Mamiferele acvatice, cum sunt balenele, delfinii, marsuinii, dugongii, lamantinii și hipopotamii, și-au pierdut și ele blana ca parte a unei direcții generale de evoluție. Dar pentru toate mamiferele mai obișnuite ce trăiesc la suprafață, fie că aleargă de colo până colo pe sol, fie că se cațără prin vegetația arboricolă, pielea acoperită de un păr des reprezintă regula de bază. Lăsând deoparte acei giganți anormal de grei, rinocerii și elefanții (care au probleme de încălzire și răcorire specifice), maimuța goală este unică, diferită prin

Maimuța goală

nuditatea ei de toate celelalte mii de specii de mamifere cu păr scurt, cu păr lung sau cu blană, care trăiesc pe uscat.

În acest punct, zoologul este nevoit să conchidă că, ori are de-a face cu un mamifer care trăiește în vizuină sau cu un mamifer acvatic, ori există ceva foarte ciudat, cu adevărat unic, în evoluția maimuței goale. Înainte de a porni la drum pentru a observa animalul în forma sa din zilele noastre, primul lucru care trebuie făcut, prin urmare, este să-i scormonim trecutul și să-i examinăm cât mai îndeaproape strămoșii imediați. Poate că prin examinarea fosilelor și a altor rămășițe și prin observarea celor mai apropiate rude actuale, vom putea obține un fel de tablou asupra a ceea ce s-a întâmplat atunci când acest nou tip de primată a apărut și s-a îndepărtat de grosul familiei primatelor.

Ar lua prea mult timp pentru a prezenta aici toate micile fragmente de dovezi care s-au adunat cu trudă în secolul al XIX-lea, în schimb, vom considera că această sarcină a fost îndeplinită și vom rezuma pur și simplu concluziile ce se pot trage de aici, combinând informațiile provenite din munca paleontologilor, aflați în permanentă căutare de fosile, cu faptele adunate de etologi, care au observat cu răbdare maimuțele.

Grupul de primate căruia îi aparține maimuța noastră goală a apărut inițial din neamul insectivorelor primitive. Aceste mamifere timpurii erau creaturi mici, insignifiante, care fugeau nervoase de colo colo la adăpostul pădurilor, în timp ce suveranele reptile dominau scena în lumea animalelor. Cu optzeci – cincizeci de milioane de ani în urmă, după încheierea bruscă a mării ere a reptilelor, aceste mici mâncătoare de insecte au început să se aventureze în afară, pe teritorii noi. Acolo s-au răspândit și s-au dezvoltat în multe forme ciudate. Unele au devenit mâncătoare de plante și și-au săpat vizuini sub pământ pentru siguranță, altele au crescut picioare lungi, adevărate picioroange cu care să fugă din fața dușmanilor. Altele au devenit ucigași cu gheare

lungi, cu dinți ascuțiți. Deși principalele reptile abdicaseră și părăsiseră scena, câmpul deschis era încă o dată un câmp de luptă.

Între timp, dintre subdezvoltate, cele cu picioare mici se agățau încă de siguranța oferită de vegetația de pădure. Progrese se făceau și aici. Vechile mâncătoare de insecte au început să-și lărgescă dieta și să-și rezolve problemele digestive rezultate din devorarea fructelor, nucilor, bachelor, mugurilor și frunzelor. Pe măsură ce au evoluat în cele mai primitive forme de primat, vederea li s-a îmbunătățit, ochii avansând spre partea frontală a feței, iar mâinile li s-au modificat pentru apucarea hranei. Cu o vedere tridimensională, cu manevrabilitatea membrelor și odată cu creșterea treptată în volum a creierului, ele au început să-și domine din ce în ce mai mult lumea arboricolă.

Cândva, cu douăzeci și cinci-treizeci și cinci de milioane de ani în urmă, aceste pre-maimuțe începuseră deja să evolueze în maimuțe propriu-zise. Începeau să-și dezvolte cozi lungi, pentru echilibrare, iar corpul le creștea considerabil în dimensiuni. Unele erau pe cale de a deveni specialiste în mâncatul frunzelor, dar majoritatea își păstrau un regim larg, mixt. Cu trecerea timpului, unele din aceste creaturi asemănătoare maimuțelor au devenit mai mari și mai grele. În loc să mai fugă și să mai sară, au trecut la bracare – trecerea unei mâini peste cealaltă de-a lungul crengilor din partea de jos a arborilor. Cozile au devenit demodate. Corpul de dimensiuni mari, deși le făcea mai greoaie în copaci, le ajuta să acorde mai puțină atenție atacurilor venite de la sol.

Chiar și așa, în acest stadiu – faza maimuței fără coadă – erau multe argumente în favoarea nerenunțării la confortul luxuriant și la culesul ușor din pădurea lor edenică. Numai dacă mediul le-ar fi dat un brânci violent spre marile spații deschise ar fi posibil ca ele să se mute. Spre deosebire de primii exploratori mamiferi, ele se specializaseră în traiul în pădure.

Maimuța goală

Milioane de ani de dezvoltare trecuseră pentru perfecționarea acestei aristocrații a pădurii și, dacă ar fi fost să plece acum, ar fi trebuit să intre în competiție cu (acum deja) foarte avansatele ierbivore și cu ucigașii care trăiau la nivelul solului. Și așa s-a făcut că au rămas pe loc, rumegându-și fructele și văzându-și în liniște de treburile lor.

Trebuie subliniat faptul că această direcție a maimuțelor fără coadă s-a dezvoltat dintr-un motiv sau altul numai în Lumea Veche. Maimuțele cu coadă se dezvoltaseră separat ca specie arboricolă atât în Lumea Veche, cât și în Lumea Nouă, dar ramura americană a primatelor n-a cunoscut niciodată faza maimuței fără coadă. În Lumea Veche, pe de altă parte, maimuțele fără coadă ancestrale se găseau răspândite pe o suprafață întinsă de pădure, din Africa de Vest, la un capăt, până în Asia de Sud-Est la celălalt. Astăzi rămășițele acestei dezvoltări pot fi văzute la cimpanzeii și gorilele din Africa și gibbonii și urangutanii din Asia. Între aceste două extreme, lumea este acum lipsită de maimuțe cu blană. Pădurile luxuriante au dispărut.

Ce s-a întâmplat cu maimuțele de demult? După câte știm, clima a început să lucreze împotriva lor și, la un moment dat, acum vreo cincizeci de milioane de ani, citadelele lor de pădure se redusese serios ca suprafață. Maimuțele fără coadă ancestrale au fost silite să facă una din două: ori au trebuit să se agațe de ceea ce rămăsese din vechile lor cămine din pădure, ori, într-un sens aproape biblic, au trebuit să facă față expulzării din Grădina Raiului. Strămoșii cimpanzeilor, gorilelor, gibbonilor și urangutanilor s-au cramponat de mediul lor și de atunci încoace numărul lor scade încontinuu. Strămoșii celeilalte unice maimuțe fără coadă supraviețuitoare – maimuța goală – au pătruns în afară, au părăsit pădurile și s-au aruncat în competiție cu deja eficient adaptatele locuitoare ale solului. Era o treabă riscantă, dar în materie de succes al evoluției a meritat din plin.